

Sprog i Norden

Titel: Språkbytare och språktänjare. Nordisk språkgemenskap ur
andraspråksperspektiv

Forfatter: Ulla Börestam

Kilde: Sprog i Norden, 2011, s. 83-108

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

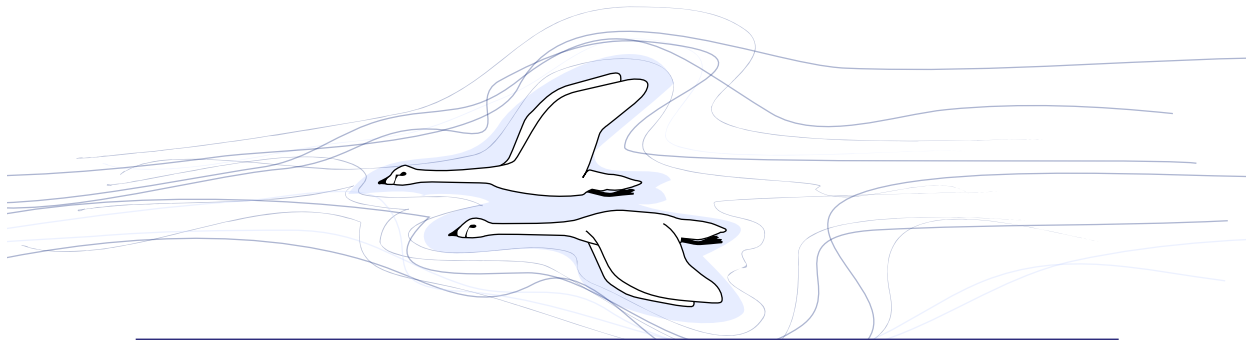
Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Språkbytare och språktänjare. Nordisk språkgemenskap ur andraspråksperspektiv

Ulla Börestam

I umgänget med andra nordbor har andraspråkstalare ett sämre utgångsläge när det gäller grannspråksförståelsen. I den här artikeln berättar Ulla Börestam om en speciell grupp, nämligen icke-nordiska invandrare som lever och arbetar i Öresundsregionen och som lärt sig två skandinaviska språk. Till vardags tillämpar de olika språkliga strategier, en strategi är att byta språk helt och hållet, en annan att tänja, töja, på det språk man kan och försöka anpassa det till det nya språket.

Från att ha varit utvandrarländer har de nordiska länderna blivit förhållandevis rika länder, dit folk från andra delar av världen söker sig för att få ett bättre liv. Visserligen är inte invandring något nytt fenomen, men omfattningen har ökat och invandringens karaktär har ändrats. I en globaliserad värld kommer de nya medborgarna från nästan alla jordens hörn, och integrationsfrågorna hör till de stora inrikespolitiska utmaningarna. Också ur ett samnordiskt perspektiv är det viktigt att fundera på integrationsfrågorna, och vad jag här ska ta upp är frågan om hur en växande grupp andraspråkstalare kan relateras till den nordiska språkgemenskapen. Utgångspunkten är ett uppdrag från Nordens språkråd, som jag rapporterade år 2008 under titeln *Samma skjorta – olika knappar* (TemaNord 2008:535). Orden i rapportens rubrik härstammar från greken Stavros och beskriver hans syn på grannspråksförståelsen. Stavros bor i Malmö men jobbar i Köpenhamn. Enligt hans erfarenheter är den nordiska språkgemenskapen som en skjorta som visserligen kan vara lite svår att knäppa – knapparna är ju olika – men som ändå går att bära när man väl fått den på sig. Huvudsaken är att skjortan fungerar, inte att den är snygg. Han har alltså lärt sig att hantera grannspråket, även om det kunde vara knepigt i början. Stavros är en av de

icke-nordiska invandrare som i rapporten berättar om sina erfarenheter av att integreras i den nordiska språkgemenskapen, och jag ska snart återvända till den bild han ger.

Den nordiska språkförståelsen

Till den nordiska särprägelns hör den nordiska gemenskapen med ett väl utvecklat samarbete de olika länderna emellan. Förutom geografisk närhet baseras gemenskapen på upplevelsen av likhet vad gäller kultur, beteende, omvärldsuppfattning, samhällsliv med mera. Inte minst gäller likheterna språk, och samvaron i regionen har alltid underlättats av att majoriteten talar språk (danska, norska och svenska) som i typologiskt avseende står varandra så nära att de brukar betraktas som mellanförståeliga, låt vara att mellanförståelighet är en högst relativ faktor. Detta gör det möjligt för många skandinaver att använda sitt eget språk i mötet med andra nordbor, eller med Haugens (1972) benämning praktisera så kallad *semikommunikation*. Dessa två grundstenar (mellanförståeligheten och semikommunikationen) är i sin tur basen för föreställningen om en *nordisk språkgemenskap*. Efter Dahlstedt (1980) är det vanligt att dela in den i två delar, i en *primär del* bestående av talare som har danska, norska och svenska som sina modersmål, och i en *sekundär del* där vi då tänker oss talare med andra modersmål men som har lärt sig antingen danska, norska eller svenska. Inläringen kan ha skett utanför målspråksmiljön som ett främmande språk (till exempel genom danskundervisning i den isländska skolan) eller i målspråksmiljön som ett andraspråk, och jag talar då om situationen för vår invandrade befolkning i Skandinavien, både för ungdomar och vuxna.

Att den nordiska språkgemenskapen inte alla gånger möjliggör en problemfri kommunikation vet vi sedan länge (se till exempel Maurud 1976), och vi har också sedan länge haft klart för oss att vissa grupper gärna ser engelska som ett alternativ till semikommunikationen. Samtidigt ska vi inte heller underskatta förutsättningarna, och vissa gånger är de tveklöst mycket goda. Redan i Mauruds studie (1976) visade sig norrmännen klara grannspråksförståelsen riktigt bra, och i den senaste studien från 2005 (Delsing & Lundin Åkesson 2005) har färingarna förbluffat med ett lysande resultat. Vad gäller den invandrade befolkningen har vi nyligen genom samma undersökning fått siffror på att invandrarungdomar (i regel andra generationens invandrare) förstår grannspråken klart sämre än ungdomar i samma ålder med något av de skandinaviska språken som modersmål. Att den första generationens invandrare skulle ha klarat testet bättre finns det knappast någon anledning att förmoda. Därmed är jag inne på den grupp av nordbor som jag här ska fokusera, och det är här Stavros kommer in i bilden.

Min undersökning

Utgångspunkten är att andraspråkstalaren har ett sämre utgångsläge när det gäller grannspråksförståelsen, det vill säga att en person med sekundär hemvist i den nordiska språkgemenskapen har svårare att förstå grannspråken (danska, norska och svenska) än en som har något av språken som modersmål. Dessutom krävs det ju aktiva färdigheter i antingen danska, norska eller svenska, eftersom man inte kan använda sitt modersmål. I stället för att söka ytterligare bekräftelse på vad som tycktes vara ett faktum ansåg man inom dåvarande Nordens språkråd¹ att det inte var fruktbart med ytterligare kartläggning på en generell och övergripande nivå (som den som presenterats i Delsing & Lundin-Åkesson). Uppgiften för mig blev i stället att bryta ner vad som antogs vara en problematisk bild från ett abstrakt plan till en mer gripbar nivå, där ett fåtal individer figurerar. Det förde samtidigt med sig att jag lämnade den kvantitativa forskningstraditionen till förmån för en kvalitativ forskningsansats, där människor i stället får sätta ord på sina erfarenheter och själva berätta vad de varit med om. Detta innebar för min del intervjuer. Dessutom var avsikten att vända på myntet, så att positiva och inte negativa drag står i fokus. Nordens språkråd har bland annat i uppgift att arbeta för en förbättrad grannspråksförståelse, och det framstod därför som mer angeläget att tillvarata erfarenheterna hos ett mindre antal positiva exempel än att söka upprepad bekräftelse på erfarenheter av negativ karaktär. Samtidigt bestämdes att i stället för ungdomar skulle vuxna individer stå i fokus. Som undersökningsfält valdes Öresundsregionen, ett område där invandrarna är många, samtidigt som den internordiska integrationen där är särskilt aktuell. Dessutom gäller det ett område där den aktuella språkkombinationen (danska-svenska) i alla testningar visat sig kunna bli problematisk, i alla fall om man vill uttala sig på det generella "beredskapsplan" som omfattar samtliga nordbor, vare sig de har erfarenhet av grannspråkskontakt eller inte. Det geografiska läget gör dock att skåningar och köpenhamnare har goda förutsättningar för kontakt med varandra. Att en sådan kontakt ger bättre språkförståelse visar också undersökningen av Delsing & Lundin-Åkesson (se även exempelvis Bø 1978). Givetvis har sådan kontakt alltid förekommit i en eller annan form, liksom den satt sina spår i de lokala varieteter området uppvisar.

I preciseringen av uppdraget står att läsa att "Syftet med projektet är att beskriva och analysera språkbruk och språkinläring hos ett antal nordbor som invandrat till Norden i vuxen ålder, och inte har nordiskt modersmål men ändå

¹ Under 2004–2008 fungerade Nordens språkråd som en ledningsgrupp för språksamarbetet inom Nordiska ministerrådet. Sedan 2009 är den ersatt av Expertgruppen Nordens språkråd.

kan sägas vara väl integrerade i nordisk språkgemenskap, åtminstone i delar av den, såsom i en dansk-svensk språkgemenskap”. Det material som samlades in för att belysa dessa frågor består av totalt 10 intervjuer, varav hälften är gjorda med invandrare som först lärt sig danska som andraspråk, sedan kommit i kontakt med svenska medan andra halvan gått motsatt väg, från svenska som andraspråk till danska som grannspråk. Till detta kommer två personer, Else med danska som förstaspråk, Lars med svenska, vilka har språkliga erfarenheter av liknande karaktär i och med att de också flyttat över sundet. Ytterligare en handfull intervjuer gjordes med andra icke-nordiska andraspråkstalare, men de som inte medtogs sorterades bort antingen för att de inte bidrog med ytterligare information till helhetsintrycket eller för att personen inte bedömdes vara tillräckligt integrerad. Jag vill understryka att det rör sig om en liten undersökning, men som alla studier av kvalitativ karaktär är samtidigt detaljerna fler. Därför har också rapporten till omfånget blivit ganska omfattande och mycket av det som där berörs kan inte här komma med, till exempel vad Else och Lars har berättat.

Begreppsutredning

Av syftesbeskrivningen framgick att det gällde att hitta personer som var integrerade i nordisk språkgemenskap, och till en början kan det vara angeläget att ta ställning till de två nyckelbegrepp som här döljer sig, nämligen *nordisk språkgemenskap* och *integrerad*. Hur vet vi om någon är integrerad i den nordiska språkgemenskapen? Vem är det? Är alla modersmålstalare av danska, norska och svenska det eller ska kanske även de integreras? Och vad är det de ska integreras i?

Redan termen språkgemenskap är problematisk. Det rör sig om ett språksoologiskt begrepp som många forskare vill undvika, eftersom benämningen enligt deras uppfattning kommer att skymma en verklighet som är betydligt mer dynamisk och mångfasetterad än vad benämningen antyder. Le Page & Tabour-et-Keller (1985) menar också att benämningen snarare speglar användarens naiva och enögda syn på hur språk bör vara än hur språk och språkbruk i verkligheten är. Kanske gäller detta i särskilt hög grad för den nordiska språkgemenskapen, även om vi inte heller ska överdriva problemen. Själv har jag (Börestam Uhlmann 1994), inspirerad av Fishman (1971:234), tidigare gjort ett försök att inventera sådana aspekter som tycks ha särskild relevans för den nordiska språkgemenskapen. Det rör sig om: (1) språklig likhet och mellanförståelighet, (2) interaktion och kontakt samt (3) symbolisk integration.

Den första faktorn gäller vad Fishman talar om som “gemensamt språk”, något som vi i Norden inte har. Här rör det sig i stället om *tre typologiskt närstå-*

ende språk med potential att av talarna uppfattas som *mellanförståeliga*. Målet för samnordiska insatser är inte heller homogenitet i språkligt avseende utan mångfald. Kommunikationen förutsätts ske via olika varieteter, det vill säga genom semikommunikation. För att underlätta semikommunikationen är det tänkt att skolan inom språkgemenskapens primära delar ska erbjuda undervisning i grannspråk, en verksamhet som i verkligheten tycks spela en blygsam roll (se Delsing & Lundin Åkesson 2005:105). Inom den sekundära språkgemenskapen undervisas i danska i Västnorden och i svenska i Finland. Inte heller den verksamheten är, som vi vet, problemfri (se Delsing & Lundin Åkesson 2005).

Den andra faktorn gäller *interaktion/kontakt*, och eftersom det rör sig om ett område som till ytan är mycket stort har inte alla möjlighet att träffa andra nordbor. Kontakt har man främst i gränsområden, och det är då ofta bara två av språken som möts. I sådana områden ger kontakten (direkt och samtidigt ofta indirekt via etermedier med mera) både förutsättningar och motivation för inlärning. Öresundsregionen är ett sådant kontaktområde, där allt fler invånare rör sig över gränsen och dagligen möter både danska och svenska språket.

Slutligen har vi *psykologiska och sociokulturella faktorer*, aspekter som alla gäller inställning och samhörighetskänsla. Om man ser till hela den nordiska språkgemenskapen, blir denna sida av saken mycket viktig. Språkgemenskapen som den då framträder blir snarast av symbolisk karaktär, ungefärligen av samma slag som nationen. Det rör sig i hög grad om vad Anderson (1991) i ett numera klassiskt verk talar om som en "föreställd gemenskap", en "imagined community". Alla gemenskaper som inte tillåter kontakt ansikte till ansikte, är på olika sätt "föreställda", och kanske även andra än dessa (Anderson 1991:6). Ännu mer än nationen utgör dock den nordiska språkgemenskapen en "potential", och ifall man inte förstår varandra eller (av andra skäl) väljer att övergå till engelska, så kan man inte säga att den nordiska språkgemenskapen förverkligas. Därtill är givetvis den nordiska språkgemenskapen bara en av de gemenskaper, eller nätverk, som vi ingår i. För alla gäller att språket inte bara är ett redskap för kommunikation, utan även ett medel för att visa vilka vi är eller vilka vi vill vara.

Av dessa tre infallsvinklar råder ingen tvekan om att mellanförståeligheten varit det kriterium som för nordisk språkplanering varit den centrala faktorn. I grunden ligger också uppfattningen (se Karker 1976:80) att de skandinaviska språken inte i egentlig mening är skilda språk utan kan ses som olika dialekter, vilket förstås i första hand är av relevans för det talade språket. Av olika skäl är det för min del här mer centralt att utgå från *kontakten* som den etablerande faktorn, och inte mellanförståeligheten. Undersökningen sker ju i ett område med goda möjligheter till grannspråkskontakt, och den gäller just individer som tagit till vara på dessa möjligheter. Som jag tidigare nämnt visar också tidigare

studier att förståelsen i ett kontaktområde är mycket bättre. För att återvända till undersökningen från 2005 är invandrarungdomarna i Malmö tre gånger så duktiga som de i Stockholm på att förstå danska, samtidigt som de är betydligt bättre än modersmålstalarna i Stockholm (Börestam 2008:21 f.), låt vara att inga av resultaten är lysande. Detta har de blivit genom att konfronteras med danska, och därmed kan vi inte bortse från att det är resultatet av en inläring som av allt att döma behövs. Därför vill jag i detta sammanhang se danska och svenska som närstående språk, vilka man kan lära sig lätt, bland annat för att man inte behöver lära sig precis allt. Detta är för min del en viktig fråga eftersom jag vill tänka mig en dansk-svensk språkgemenskap där också invandrarna ryms. Kontakt kan alla ha, medan mellanförståeligheten riskerar att få en alltför mytisk koppling till modersmålskompetensen, kanske också till en identifikation av etnisk karaktär som även den följt med modersmjölken.

Med kontakten som infallsvinkel vill jag också närma mig begreppet *integration*. Ordet integration härstammar från det latinska ordet *integratio*, som i sin tur efter ytterligare härledning ungefärligen innebär 'återställande av en helhet'. Ordet används enligt Nationalencyklopedin (B1992, Band 9, s. 49) inom samhällsvetenskapen för att beteckna en "process som leder till att skilda enheter förenas; även resultatet av en sådan process." Speciellt vanligt är ordet vid studier av internationell migration och etniska relationer och används då för att "beteckna de sociala processer genom vilka minoriteter, till exempel invandrade etniska grupper, slussas in i och blir delaktiga av det nya samhälle de flyttat till. Det kan gälla deras arbets- och bostadsmarknad, eller deras sociala, kulturella och politiska liv." Av ordvalet "slussas in" kan man utläsa ett "ovanförperspektiv", och man skymtar en aktör med uppgift att sköta integrationen. Denna aktör är i detta sammanhang statsmakten, som ju för övrigt också avgör om någon ska få stanna eller inte. Ingen integration, eller sammansmältning om man så vill, kan dock komma till stånd utan kontakt människor emellan, här mellan invandrare och icke-invandrare. Integration är en ömsesidig process som kräver anpassning från bägge sidor. Utan kontakt blir det heller ingen integration. För att vara integrerad i den dansk-svenska språkgemenskapen ska man därför enligt min mening ingå i ett socialt nätverk där talare både av danska och av svenska förekommer, eller ha förekommit. Kontakterna kan omfatta antingen arbetslivet eller fritiden, möjligen bägge. För en del informanter rör det sig om att de har sitt arbete på andra sidan sundet, för andra att de är gifta med en skandinav och/eller har flyttat mellan länderna. Språkgemenskapen är alltså något som utspelas i verkliga livet, vilket givetvis också innebär att mina informanter i de flesta fall har helt andra förutsättningar än de ungdomar från spridda ställen i Norden som ingick i undersökningen av Delsing & Lundin Åkesson.

Materialet

För min studie gällde det därför att få tag på icke-nordiska invandrare som hade inrättat sig i Öresundsregionen och kunde klara av både danska och svenska. Med "klara av" menas här att man i ett funktionellt perspektiv kan använda sig av ett av språken (andraspråket) och vid behov åtminstone förstå det andra grannspråket. Med den tid som fanns till rådighet fanns inte möjlighet att inledningsvis ta reda på exakt hur många potentiella informanter som kunde finnas. Säkert hade bara den uppgiften kunnat bli så omfattande att några intervjuer inte hade kommit till stånd. Till hjälp i materialinsamlingen hade jag dock en assistent som under ett par månader hjälpte mig med att söka efter tänkbara kandidater.² Det kunde gälla sådana som flyttat mellan länderna eller som jobbade på andra sidan sundet. Vi antog att man då rimligen hade konfronterats med både danska och svenska. Om man klarat av att kommunicera under de betingelserna, fanns det mycket som talade för att man enligt mina utgångspunkter ovan skulle kunna betraktas som integrerad. Med tanke på att det rörde sig om intervjuer, sökte vi med andra ord personer som hade något att berätta om det vi var intresserade av.

I tabell 1 och 2 ges en övergripande presentation av de personer som intervjuats för projektet. I tabellerna presenteras de efter födelseår med de äldsta informanterna först.

Som framgår av tabellerna rör det sig om lika många individer av bägge könen, fem män och fem kvinnor. Denna faktor har jag alltså i viss mån balanserat. För övrigt ville jag få med personer som är så olika som möjligt, både vad gäller härkomst och social tillhörighet. Det har dock inte varit möjligt att matcha grupperna mot varandra så att de fått samma fördelning på dessa punkter. Vi kan alltså inte utan vidare jämföra personerna i tabell 1 med dem i tabell 2.

Åldersmässigt finner vi människor födda mellan år 1940 (Luigi) och år 1982 (Evita). Medelåldern för informanterna i tabell 1 var 40 år vid intervjutillfället, för dem i tabell 2 var medelåldern knappt 50 år. Om man ser till hur länge informanterna varit i Norden blir skillnaden mycket stor mellan grupperna. Personerna i grupp 2 har i genomsnitt varit här mer än dubbelt så lång tid (27 år) jämfört med grupp 1 (12 år). Detta beror på att jag velat ha med personer som Sirikit, Ludmila och Evita, som är exempel på en rätt ny invandragrupp. De är alla gifta med danska män, men på grund av den danska lagstiftningen³ kan

² Tack Pernille Folkmann för hjälpen!

³ Sedan 2002 gäller för ett dansk-utländskt par bland annat att båda måste vara över 24 år, de ska ha kontrakt på en gemensam bostad av viss storlek och de ska kunna sätta undan över 50 000 kronor i en bankgaranti. Vidare måste den som är dansk i förhållandet kunna försörja sin partner.

Tabell 1. Informanter som först lärt sig danska, därefter kommit i kontakt med svenska

Kön	Kodnamn	Hemland/ Modersmål	Födelseår	Yrke	Ankomst till Danmark/(kontakt med svenska)
Man	Anwar	Egypten Arabiska	1946	Kultursekreterare	1969 (1988)
Man	Masoud	Irak Arabiska	1958	Byggnadsingenjör	1992 (2000)
Kvinna	Sirikit	Thailand Thailändska	1966	Restauranganställd	2000 (2003)
Kvinna	Ludmila	Ryssland Ryska	1977	Sekreterare	2002 (2004)
Kvinna	Evita	Brasilien Portugisiska	1982	Systemvetare	2003 (2004)

Tabell 2. Informanter som först lärt sig svenska, därefter kommit i kontakt med danska

Kön	Kodnamn	Hemland/ Modersmål	Födelseår	Yrke	Ankomst till Sverige/(kontakt med danska)
Man	Luigi	Italien Italienska	1940	Pizzabagare	1964 (1983)
Man	Pierre	Martinique Kreol/franska	1951	Städare	1980 (2003)
Kvinna	Irena	Polen Polska	1954	Vårdbiträde	1976 (2001)
Man	Stavros	Grekland Grekiska	1956	Försäljningschef	1975 (1985)
Kvinna	Kornelija	Litauen Litauiska	1976	Utredare/forskare	1996 (2000)

paren inte bosätta sig i Danmark utan har valt att flytta till Sverige. Den danske partnern har då möjlighet att pendla till sitt arbete i Danmark. Under materialinsamlingen hörde jag dem ibland omtalas som "danska flyktingar".

Informanternas yrken är såväl manuella som intellektuella, även om de intellektuella dominerar. De som är i arbete förefaller ha uppgifter som i stort sett speglar utbildningsnivån, och ingen med akademisk utbildning eller liknande jobbar exempelvis som städare, något som annars kan förekomma bland den invandrade befolkningen. Möjligen är Pierre ett undantag, som i Sverige utbildades till fräsare. Trots det har han arbetat mest med städning. Vid intervjutillfället var han dessutom arbetslös. Tre av informanterna är dock under utbildning, och det gäller den grupp som flyttat från Danmark till Sverige med en dansk make, alltså Sirikit, Ludmila och Evita.

Beträffande integration har jag gjort bedömningen att samtliga är kommunikativt integrerade i en dansk-svensk språkgemenskap, dock i olika grad och på olika grunder. Utan tvekan är det så att Sirikit är på gränsen, om endast språkkunskaperna tas i beräkning. Hon är gift med en dansk man och har tidigare bott ett par år i Danmark. Tillsammans bor de nu i Sverige, och Sirikit håller på att lära sig svenska. I familjen kommunicerar de med varandra på danska. I Sverige använder hon danska men har svårt att göra sig förstådd, vilket antagligen mer beror på hennes kraftiga brytning än på att det är danska hon talar. När jag valt att ändå ha henne med är det för att hon som inlärare har gjort sådana enorma framsteg, och för att hon med sin oräddhet och envishet ändå utträttat det hon behöver (Börestam 2008:170).

Resultatet i korthet

Nedan kommer jag i korthet att redogöra för resultatet utifrån två aspekter. (Andra aspekter tas upp i Börestam 2008.) Först behandlar jag hur de språkliga förutsättningarna etablerades genom inläringen av ett andraspråk, därefter hur man senare erövrade åtminstone receptiv kompetens i ett närbesläktat språk, ett grannspråk. Med andraspråk avses i fortsättningen det första skandinaviska språk man lärde sig, och med grannspråk menar jag det andra skandinaviska språk man mötte. Efter att ha redogjort för själva inläringen tar jag upp vilka språkliga strategier olika personer valde för att förhålla sig till de bägge språken. Här menar jag mig kunna urskilja två huvudsakliga valmöjligheter, nämligen att bli *språktänjare*, vilket innebär att man behåller andraspråket som bas, eller att bli *språkbytare*, vilket innebär antingen att man byter andraspråk eller håller sig med två andraspråk.

I texten kommer jag löpande att citera olika informanter. Vid intervjuerna hade jag i regel sällskap av min assistent, och eftersom hon är danskspråkig hade vi vid intervjuerna möjlighet att konfrontera informanterna med bägge språken. Förståelsen från deras sida var aldrig något problem. Informanterna

fick inledningsvis själva välja vilket språk de föredrog att tala, och eftersom de flesta valde svenska är också de efterföljande citaten i regel på detta språk. Säkert sammanhänger det med att jag ofta var drivande vid intervjun. Att man valde svenska betyder dock inte att danska inslag saknades, och så gott som alla informanter blandade språken. Säkert kan detta delvis förklaras med att bägge språken aktualiserades under samtalet. Givetvis ska vi också minnas att det rör sig om andraspråkstalare, varför inlärardrag inte saknas i det talade språk som jag i citaten efter bästa förmåga transformerat till skrift. Till detta kommer att skriften i sig utgör en blek avbildning av det talade språket och att talspråk alltid ger ett avvikande intryck när det framställs i skrift, oavsett hur bra man är att tala ett språk.

I tabell 3 ges några av de konventioner jag använt i transkriptionen. Skilje-tecken har använts för att förtydliga innehållet, och kommatering är genomgående svensk, även då informanterna talar danska.

Tabell 3. Transkriptionsnyckel

<i>Kursiv</i>	För vissa ord som mer eller mindre tydligt uttalas på grannspråket, det vill säga på svenska om personen annars talar på danska och tvärtom
VERSAL	Betoning
(Parentes)	Svårt att uppfatta. Ord inom enkel parentes är en gissning
((Dubbel parentes))	Anteckning från transkriptörens sida, såsom ((applåderar))
[Hakparentes]	Redigering från min sida
Bindestreck-	Avbrott

Inläring av andraspråket och mötet med grannspråket

Vad gäller *inläring av andraspråket* (det första skandinaviska språket man lärde sig), så anlände alla till antingen Danmark eller Sverige i vuxen ålder, och medelåldern för ankomsten till det nya landet var ca 25 år. Så gott som alla lärde sig språket i sitt nya hemland genom att följa en kurs, men för kvaliteten i kunskaperna är det ändå den informella inläringen man framhäver. Stavros säger till exempel att han lärde sig svenska på Kursverksamheten, men framförallt

genom sin bekantskapskrets och tack vare sin svenska fru. Ludmila, som följde en dansk folkhögskolekurs, poängterar att den var så bra just för att hon kunde vara tillsammans med danskar hela tiden. Därför sitter också hennes danska så bra. Rätt många nämner hur viktig televisionen var för inläringen av andraspråket och det är en faktor som skulle få ännu större betydelse när det senare gällde att lära sig grannspråket. Att televisionen länge varit viktig för grannspråksförståelsen i regionen vet vi också sedan tidigare, något som dock digitaliseringen kan komma att förändra. Det ska också påpekas att tevetittande är en vana som går att upprätthålla alldeles oavsett på vilken sida gränsen man bor. Genom teve och givetvis även radio, kan man inte bara etablera utan även upprätthålla språkkunskaper för att senare orientera sig om händelser på andra sidan sundet. Speciellt viktig är televisionen för den grupp av kvinnor som är gifta med danska män. Alla uppger att de regelbundet nu i Sverige ser på dansk teve tillsammans med sina makar, och det tycks vara en viktig del av den danska de exponeras för i Sverige. Evita säger följande om familjens tevevanor:

EVITA: *Ja* [vi ser dansk teve varje dag]. Vi brukar bråka om teve, därför jag vill lyssna på svenska, men han vill lyssna på TV2 och DR1 så han vill lyssna på danska nyheterna. Så jag är lite tvingad att LYSSNA på danska (när han är hemma).

När man skulle *bekanta sig med grannspråket* är det helt klart att andraspråket användes som en brygga över till grannspråket. Kunskaperna i grannspråket utvecklades därför i symbios med andraspråket, som i alla fall i början givetvis var det starkaste språket.

STAVROS: Hade inte jag kunnat svenska hade jag inte kunnat begripa danska heller, eller jag kunde inte översätta detta till svenska som jag förstår, flytta det till en annan plattform.

EVITA: *Ja* kanske jag tror jag hade lite hjälp av danska i början. Det är många ord som betyder samma saker och speciellt när man läser. Så jag tror att jag hade lite hjälp av danska för att komma i gång med svenska.

PIERRE: Men jag upptäckte själv att eftersom i alla fall dom här svenska och danska, om du lyssnar noga du kan upptäcka att det liknar i alla fall svenska och sånt []. Men man ska lyssna noga.

Inte minst i skrift hade man nytta av andraspråket, och många förefaller ha lärt sig genom att läsa grannspråket, något som enligt min mening understryker skriftbildens betydelse som analysredskap. Med skriften får inläraren lättare syn på relevanta likheter och skillnader mellan språken.

LUDMILA: Från början det hjälpte mycket att förstå. Jag kunde förstå vad alla säger men jag, kunde [inte] minst förstå vad, dom skriva. Så jag kunde, se filmer, på engelska till exempel och läsa på svenska. Men jag har aldrig pratat danska med någon här.

IRENA: Jag kunde inte ett ord danska nästan. Jag kunde läsa när jag tittade på teveprogram från Danmark, då kunde man läsa och följa med i filmer och sånt, nästan 70-80 % kunde jag läsa. Men när man hörde det fattade man inte någonting. Men nu kan jag det. Det är femte år jag är i Danmark nu.

Intressant nog är det igen teven som omtalas, denna gång dock textremsan och möjligheten att samtidigt konfronteras med både skrift och tal. Nyttan av skriften är dock störst när det gäller den receptiva delen (läsningen), medan det egna skrivandet på grannspråket kan vara det allra knepigaste att över huvud taget ta sig för:

MASOUD: När man läser, det är också bra. Man kan lära sig jättesnabbt, men när man vill själv skriva så är den värsta.

Skriften kan på så sätt uppträda både som hjälpare och stjälpare, beroende på om man tänker på receptiva eller aktiva färdigheter. När man i backspegeln berättar om sitt möte med två olika skandinaviska språk är det också många av informanterna som fört fram åsikten att danska var svårare att lära sig än svenska, oavsett i vilken ordning man lärt sig språken:

MASOUD: Nu är vi alltså efter fyra år här i Sverige. Så det är mest svenskan som dominera. Och det är faktiskt inte bara på grund att jag har varit här, men det är faktisk på grund att den är LÄTTARE att prata.

EVITA: Nej, [danska] var jättesvårt. Det var jättesvårt, det är mycket svårare än svenska.

Ibland framgår det tydligt att svårigheterna kan kopplas till förhållandet mellan tal och skrift, som enligt många informanter är mindre genomskinligt i danskan än i svenskan. Antagligen försvåras i så fall möjligheten att använda skriften som analysredskap.

ANWAR: Svensk det är enkelt för att man läser vad man talar och där var ingen svårighet medans dansk halv överser ord som helt är borta, så att säga *gulerødder mælk fløde* alle disse ord []. Också ibland det är svårt att höra alla satsers alltså fullständigt. Det är orden. Ja man koncentrerar sig MYCKET. Men svenska får man dom alla bokstaverna tydligt och klart uttalt. Så man hör faktisk allt, alltså vad man skriver, och det är fördel.

Kunskaperna i andraspråket etablerades alltså genom formell inläring, på samma sätt som för andra invandrare genom att man följde en kurs. När det gällde grannspråket blev emellertid den formella inläringen inte lika viktig, och majoriteten lärde sig vad de behövde i grannspråket på informellt sätt. Givetvis beror detta på vad man har för målsättning. En del upplevde också att de denna gång var för gamla och att de helt enkelt inte hade någon lust att sätta sig på skolbänken igen. Att lära sig ett nytt språk är på sätt och vis en investering för framtiden, och när man kommer upp i åren känns kanske en sådan investering mindre relevant (Norton 2000:10-11).

Alla förefaller klara sig skapligt eller till och med riktigt bra, men vi ska som sagt hålla i minnet att det rör sig om andraspråkstalare som givetvis talar danska eller svenska med mer eller mindre brytning. Denna brytning kan ställa till problem när man talar sitt andraspråk i grannlandet, till exempel när en dansk invandrare använder danska i Sverige. Detta omvittnas inte minst av de informanter som befinner sig bland andra inlärare, allra mest Sirikit, Ludmila och Evita som fångades upp när de gick på svenskurs i Sverige med studiekamrater utan bakgrund i Danmark. Sirikit, som valt att fortsätta tala danska i Sverige, säger att lärarna inte har några svårigheter att begripa vad hon säger. Däremot har hon stora problem med de andra i klassen, och därför blir det också svårt att använda danska i klassrummet:

SIRIKIT: Ja de [lärarna] forstår [når jeg] snakker dansk. Samme jeg gå først i klasse, jeg snakke dansk. De siger: Nej nej nej, svensk. De ikke forstå hvad jeg siger.

Evita säger att när hon och hennes danske make har svensktalande gäster kommer hon ofta att fungera som tolk:

EVITA: Till exempel om vi har middag tillsammans min man och några *gæster* gäster som är från Sverige eller som bor i Sverige. Många av dom fattar ingenting som han säger, så måste jag översätta vad det är som han säger till dom. Så det går, det är inga problem.

Säkert är gästerna många gånger själva invandrare, och Evita lägger ju också till att det kan röra sig om gäster som bara "bor i Sverige". Att hon inte har så många "infödda" svenska vänner framgår för övrigt av intervjun. Även om hon hade haft sådana hade de kanske haft svårt att begripa om hon hade talat danska, vilket för övrigt inte är aktuellt eftersom hon anstränger sig att tala svenska. Hon är med andra ord en språkbytare (se nedan). Stavros, däremot, har valt att tala svenska i Danmark och omvittnar att det ibland kan vara initiala svårigheter. Nedan beskriver han hur ett telefonsamtal kan utvecklas då han ringer upp någon i sin danska kundkrets:

STAVROS: Man kan säga att det är i tre steg. Först så ska folk ställa in öronen och dom försöker lokalisera VEM är det som ringer? Vad är han för nåt? Han är icke dansk och han verkar icke svensk heller och så vidare. Dom gör ett test. [] Man måste först koncentrera sig på SPRÅKET, inte på PERSONEN i fråga. Vad är det för språk han pratar? Och DÅ ska han inställa sig och säga, okej, då försöker jag.

Att förståelsen också är en viljeakt och att vissa svensktalande personer inte varit inställda på bruten danska belyser också följande ord från Masoud, som för egen del tolkat det som en ovilja att acceptera honom som "riktig" dansk:

MASOUD: Att prata danska [i Sverige]? Nej fordi han accepterar inte mej som dansker.

Masoud menar alltså att han inte blir betraktad som dansk i Sverige, oavsett hur bra danska han talar. Språkval är också en identitetshandling, och att tala danska i Sverige är inte för hans del aktuellt. Därmed är vi inne på de språkliga val som Masoud och de andra informanterna kommit att göra för den aktiva kompetensen del.

Val av språkliga strategier – att ställa in den språkliga kompassen

Alla informanterna har alltså etablerat en plattform av språklig kompetens i ett andraspråk, som senare utvidgats med åtminstone receptiva kunskaper i ett närbesläktat språk (grannspråket). Vid inläringen utgjorde andraspråket den fasta grunden, och färdigheterna i grannspråket utvecklades först i symbios med detta. I förlängningen visar det sig dock att alla inte varit nöjda med att ha två språk i ett sådant symbiotiskt förhållande, utan att en del föredragit att släppa denna förtöjning i andraspråket och utveckla även produktiva färdigheter i grannspråket.

Här har informanterna gjort olika val, och av intervjuerna framgår att deras förutsättningar, behov, målsättning och språksyn varierar. Valen styrs dock inte bara av personliga preferenser utan även av omgivningens krav (se nedan om Anwar). För en del av informanterna, speciellt då för de mest ambitiösa inlärnarna, har övervägandena lett till att man satsat på att bygga upp parallella färdigheter i grannspråket, antingen för att i framtiden byta andraspråk eller för hålla sig med två. Dessa personer kallar jag fortsättningsvis för *språkbytare*. Andra personer, och det gäller speciellt den lite äldre gruppen av informanter som gått från svenska till danska, har en annan syn som är mer pragmatisk och styrs av helt andra ambitioner. De upplever att det räcker med att klara sig, det spelar mindre roll hur, eller hur det låter. Formen är inte avgörande utan det är innehållet som räknas. Dessa personer kallar jag fortsättningsvis för *språktänjare*, och för dem intar språklig korrekthet en underordnad roll. Med språklig korrekthet avses här i första hand att man blandar danska och svenska, något som ju medför att man delvis ger sig in på normlöst land. Det ska dock åter sägas att de allra flesta, av intervjun att döma, blandar mer eller mindre. För en del rör det sig dock om en resurs, medan det för andra är en olycklig omständighet i inlärsituationen. Tudelningen av språkstrategierna nedan bygger för övrigt på en avvägning mellan den målsättning informanterna satt upp och vad resultatet blivit till dags dato, oavsett om de är framme vid målet eller inte. Det är alltså kompassriktningen jag talar om.

Språktänjarna är de som allra mest framhäver inläring av informell art, och de har också en utpräglat funktionell syn på kommunikationen. Det viktigaste är som sagt att man klarar sig, inte hur det låter och gränsen mellan språken ser man som ett kontinuum där man rör sig olika långt vid olika tillfällen. Språkliga normer är inte viktiga, och att blanda danska och svenska går bra. Man talar alltså gärna en slags "skandinaviska". De personer jag fört till språktänjarna är Stavros, Irena, Luigi, Pierre och Sirikit. Alla utom Sirikit har väl etablerade andra-

språk, och i genomsnitt har de varit 26 år i Skandinavien. Deras medelålder är drygt 50 år (51,4 år).

Till språkbyttarna har jag fört Anwar, Masoud, Evita, Ludmila och Kornelija, och medelåldern bland dem är knappt 40 år (38,4 år). De är alltså betydligt yngre, och de har inte heller varit lika länge i Skandinavien, med en genomsnittlig vistelsetid om 12,4 år. Typiskt för språkbyttare är att de har en mer normativ inställning till språk och gärna framhäver betydelsen av formell inläring. Det rör sig om att arbeta hårt för att lära sig språket och på så sätt om vad man (efter Norton 2000:10-11) kan tala om som en investering i framtiden. Genast ska dock sägas att Anwar inte riktigt hör till gruppen. Hans inställning är egentligen språktänjarens, men han har i praktiken kommit att bli en språkbyttare. Anledningen är att folk i hans invandrartäta omgivning krävde att han skulle gå över till svenska och inte fortsätta att tala danska (jämför Sirikits upplevelser i klassrummet ovan). Med den normativa inställningen följer också att man ser danska och svenska som klart skilda språk som det gäller att hålla isär. Skandinaviska är inget för dem. För att illustrera skillnaderna vill jag återvända till det citat om skjortan som också kommit att namnge hela rapporten. Det härstammar alltså från Stavros, och yttrandet lyder i sin helhet på följande sätt:

STAVROS: Ja, hur ska man säga, det är samma två, samma skjorta och den har lite tjockare knappar och lite mindre knappar och lite färre knappar. Och jag menar, det är bara till att vänja sig.

Stavros är alltså en språktänjare och för honom är lösningen att acceptera situationen som den är. Mot denna uppfattning kan man ställa ett annat citat, denna gång från Masoud, som även han väljer att framställa relationen mellan språken på ett bildmässigt plan:

MASOUD: Till exempel två bröder, du känner EN av dom och du tror du känner den andre när du ser dom fordi de ansikten är desamme. Det kan vara att de liknar varandra så säger, okej, jag känner honom också. Men sen kommer han och [...]. Det är ett nackdel att man ska lämna allt.

Vad Masoud menar är att danska och svenska kan liknas vid två bröder. Att man känner den ene betyder inte att man också känner den andre. Det är bara utsidan som är lika. Inläringen måste starta från grunden, och det gäller att inte fuska:

MASOUD: Alltså en dansk som ska lära svensk. Grunden till det är undervisning, [som] kan ge bättre resultat och det är klart att det går snabbare när [] man har redan en nordisk språk, men man måste inte missa grundläggande ting också i språket. Det kan vara att om några år också senare jag skulle få den här fel igen och igen och igen, fordi jag har aldrig lärt mej grundläggande.

Att lära sig språk är ett hårt, men givande arbete, och det kräver starkt engagemang:

MASOUD: Det är jätteviktigt hur mycket man insatser alltså hur man allvarligt, [] att man lär, alltså tar tid, lägger tid. Ja, studerar faktiskt och vill. Viljan är jätteviktigt faktiskt här, alltså att man lär [] inte på grund av jobb eller [] utan bara att man VILL lära ett språk och läsa. För mej är jätteviktigt att läsa tidningar att se vad pågår här. Var lever jag, i vilket miljö och situation är jag?

Denna syn på värdet av språkliga studier delas inte av språktänjaren, och Pierre framhåller nedan att han saknar motivation att sätta sig på skolbänken. Dessutom kan tilläggas att han anser sig vara för gammal. Bäst är det att lära sig danska genom att umgås med danskar:

PIERRE: Ja precis [man måste träffa danskar för att lära sig riktig danska] och det beror på vad har man för motivation också. Som jag säger, till exempel jag snackar redan svenska och jag kan i alla fall (försöka det) prata med danskar med sån nordisk språk. Jag har ingen motivation att gå i skolan och sitta på bänken, läsa danska ordentligt. Det har jag inte faktiskt. Det kanske beror på åldern också. Jag är femtifyra som tänker: Ah femtifyra, snackar jag svensk, det vad ska jag göra ((skratt)). Vad ska jag med dom här språken? Det är nästan bättre att gå ut och arbeta.

Inte förvånansvärt finner vi på denna punkt skillnader mellan olika sociala grupper. Masoud är akademiker, vilket inte Pierre är. För den som har ett skrivbordsyrke är givetvis skriften av central betydelse. Stavros, som jag tidigare citerat, är dock akademiker och lika mycket språktänjare som Pierre. För Stavros är det viktigaste att man når fram till varandra, och det är det funktionella perspektivet som framhävs:

STAVROS: Så man måste våga säga även om man säger fel. Så i Danmark gör jag så här att JAG pratar svenska med dom orden jag kan hantera på danska så säger jag dom. Jag säger inte skillnad, jag säger forskellig till exempel. Jag säger inte nöjd jag säger tillfreds. Så dom orden som jag lär mej och kan använda varje dag, så försöker jag applicera dom så det blir fler och fler och fler och fler.

Stavros drar sig alltså inte för att prata, och det är så han samtidigt lär sig. I motsats till språktänjaren Stavros framhäver dock språkbytaren ofta att han inte vågar, eftersom risken att göra fel är så stor.

MASOUD: Och såna små småsaker faktiskt hela tiden var det och man kunne inte. Alltså man blir nervös efter en varje gang. Man missar sin självförtroende att inte riktigt är det här. Det blir fel hela tiden.

EVITA: Nej det är uttal som jag kan inte längre. Jag tror att jag blir för blyg att prata danska därför att jag vet att jag kan inte bra så. Men att till exempel LÄSA danska, det är inga problem. [] Men att PRATA det går inte längre. Det är för nära språk.

I det sista citatet framhåller Evita för sin del hur svårt det är att aktivt behärska två språk som är så lika, och hon satsar därför på att låta språken byta roller så att hennes andraspråk danska blir grannspråk och det nya språket svenska blir andraspråk, alltså hennes aktiva språk. För närvarande ser hon ingen möjlighet att hålla bägge språken aktiva, eftersom hon inte kan hålla isär dem. Även Kornelija, en annan av språkbyterna, ser det som nödvändigt att upprätthålla en gräns mellan språken:

KORNELIJA: Det är klart, att man förstår språket (det skrivna i alla fall). Men personligen tycker jag att om man ikke har svenska som modersmål, blir processen att lära sig danska svårare just pga. kunskaper i svenska. De ligger för nära varandra för att kunna separera dem helt och hållet. Ibland önskade jag att jag ikke kunde svenska, och började plugga danska som ett helt främmande språk. Då skulle det bli lättare att lära sig det. Men det är bara min åsikt. Man kan ha väldigt olika inlärningsstrategier. Jag tycker att om man är utlänning och kan svenska i förväg, kan man knappt lära sig felfritt danska.

Enligt Kornelija är det symbiotiska förhållandet mellan två språk ett hinder, åtminstone för den som liksom henne har en så hög målsättning med språkstudier. Hon säger också att hon inte tycker om "orena" språk och att det stör henne när folk "talar blandade språk". Denna åsikt delas inte av den typiske språktänjaren:

PIERRE: *Ja* jag pratar nordiska för att om jag pratar hela svenska så fattar dom inte så mycket. Så jag måste blanda med dom orden som jag vet, kanske dom kommer att förstå på danska.

SIRIKIT: Samme jordbær. Svenskere siger jordgubbe. Jeg siger jeg købe jordbær, hun siger: Hvad siger du? Jeg svarer dansk. Hun forstå ikke. Jeg siger jordgubbe. Hun siger okay.

Både Pierre och Sirikit belyser sin inställning med hur de gör i konkreta situationer, och jag gissar att deras språksyn i hög grad formas av att man ser sig själv i den kommunikativa talarrollen. För den som är rädd att göra fel, såsom Masoud och Evita, gissar jag att den solitära skribentrollen ligger närmare till hands och därför blir språkfelen för dem en avslöjande spricka i fasaden. Hur man orienterar sig beror dock på en rad faktorer, och som ytterligare en pusselbit anar man i bakgrunden att informanterna hemifrån fått med sig olika inställning till litteraciteten som sådan.

Sammanfattning

Ovan har jag redogjort för huvuddragen i en undersökning om några icke-nordiska andraspråkstälarens erfarenheter av mötet med både danska och svenska i Öresundsregionen. Valet av just dessa individer har gjorts med avsikt att de ska kunna bidra med erfarenheter av positivt slag i och med att de mot alla odds blivit *integrerade i en dansk-svensk språkgemenskap*. För att mina informanter ska kunna räknas som kommunikativt integrerade i en dansk-svensk språkgemenskap har jag därför krävt *kontakt* med bägge språken. Genom kontakt har mina informanter blivit sociala aktörer i ett sammanhang där både danska och svenska ingår, och på så sätt har de kommit att åtminstone *förstå* även grannspråket i det funktionella sammanhang där kunskaperna behövs. Min studie gäller därför människor som haft ett återkommande *behov* av bägge språken, och det är i detta behov som *motivationen* att överkomma de språkliga hindren föds. I mötet uppstår inlärningsmöjligheter, och såväl språkinläring som kom-

munikationsstrategier är något som vuxna andraspråksinlärare ofta är duktiga på.

Kontakt är en faktor som kan innebära väldigt olika saker, både vad gäller arten och graden av de förbindelser man har. Typiskt för ett område med geografisk möjlighet till grannspråkskontakt torde också vara att olika kontaktkanaler förstärker varandra. *Televisionen* har länge varit en viktig faktor i Öresundsregionen, och det gäller inte minst mina informanter som ofta pekar på att textremsan i kombination med det talade ordet varit av avgörande betydelse när de skulle bekanta sig med grannspråket. På så sätt kom det skrivna ordet att utgöra en brygga mellan språken, och vi vet sedan länge att grannspråk i skriftlig gestalt kan vara lättare att förstå än det talade språket. Indirekt kontakt av detta slag är alltså oerhört viktig, men träder ändå i bakgrunden när den *direkta kontakten* kommer in i bilden. Denna kan vara sporadisk, men typiskt för Öresundsregionen är att kontakten för många utgör ett stadigvarande inslag i den transnationella vardagen, ofta så att man bor på en sida sundet och jobbar eller studerar på den andra. Detta gäller också mina informanter. Ibland kan grannspråksanknytningen dock vara av mer personligt slag såsom för de utländska kvinnor som bor i Sverige med en dansk make.

Typiskt för andraspråkstälarens relation till den nordiska språkgemenskapen är att inlärd kunskaper i danska, norska eller svenska utgör den inträdesbiljett som krävs. Andraspråkstälaren kan vara väldigt duktig på sitt andraspråk men låter sällan som en infödd. Därför kan exempelvis en dansktalande invandrare ha svårare att använda danska i Sverige än en talare med danska som modersmål. Detta gäller inte minst när mottagaren själv har invandrarbakgrund, som när den dansktalande invandraren möter en invandrare med svenska som andraspråk, eller vice versa. Dessa erfarenheter bekräftar den allmänna bilden av att invandrare spontant förstår grannspråket sämre än vad modersmålstälare gör. Samtidigt säger många att grannspråksförståelsen just i Öresundsregionen inte bjuder på några större problem i allmänhet, och det beror enligt min mening på att många av kontakterna inom regionen är av återkommande slag, och därför inga bra exempel på "spontan mellanförståelighet" på det sätt man tänker sig grannspråksförståelsen vid testningar av den typ som Delsing och Lundin Åkesson utförde.

Den som upprepade gånger konfronteras med ett närstående språk lär sig att behärska situationen, och på den punkten utgör inte mina informanter något undantag. Snarare är det så att de på sätt och vis har en strategisk fördel: dels är de rutinerade språkinlärare, dels är de vana vid samtalande under mindre optimala betingelser. I min avhandling från 1994 valde jag (efter Coupland m.fl. 1991) att använda beteckningen *problematiska samtal* för grannspråkskommu-

nikation mellan övade personer, och det definierade jag (Börestam Uhlmann 1994:56) som “en kategori av diskurser där samtalsdeltagarna får förhandla mer än vad man annars behöver göra för att uppnå gemensam förståelse”. Man fick helt enkelt anstränga sig mer, upprepa eller formulera om sitt budskap, kanske också fråga en gång extra när man inte var helt säker på att man förstod. I andraspråksforskningen brukar sådana interaktionella (eller kognitiva) fenomen gå under benämningen “kommunikationsstrategier” (Hammarberg 2004:57) och det är något som andraspråkstalare är vana att ta till.

Vad gäller strategier för språkval och språklig anpassning har jag valt att skilja mellan vad jag kallat *språktänjare* och *språkbytare*. Självfallet innebär varje dikotomi en förenkling, men den ger ändå en möjlighet att lyfta fram vad som i detta sammanhang förefaller vara relevanta val. Språktänjarna ser danska och svenska språket som två punkter på ett kontinuum, där man rör sig olika långt från den egna utgångspunkten olika gånger. Språktänjarna är i regel lite äldre och har varit länge i Skandinavien. De är väl etablerade i regionen och toleranta i språkligt avseende. Språk används för kommunikation och är bara ett redskap i utbytet mellan människor. Det är viktigare att *våga tala* än att göra det rätt och riktigt. Därför behöver man inte heller gå på kurs i grannspråket, utan man lär sig det man behöver genom att interagera med andra, alltså genom informell inlärning. För deras del förefaller drivkraften likna vad Gardner & Lambert (1972) kallar för *instrumentell motivation*. Den instrumentella motivationen innebär att språket lärs in för en begränsad fördel relaterad till något relativt konkret mål. Sin identitet behöver man inte lägga i vågskålen. Stavros är en utmärkt exponent för detta, och han säger att: “Det är ingenting att bara hålla den [språket] eller sitta latent, så man måste våga säga även om man säger fel.”

Denna syn delas inte av språkbytarna, som i stället anser att om man är i grannlandet så ska man också anamma grannlandets språk. För dessa individer, Anwar undantagen, är den språkliga korrektheten viktig, och man skulle strängt taget hellre vara tyst än att blamera sig språkligt. Valmöjligheterna är två, danska *eller* svenska, och i den mån man ändå råkar blanda dem så är det ofrivilligt. Flera av dessa personer är i en yngre ålder och för dem finns därför framtiden med bland språkbruksdomänerna, och i den framtiden tänker man sig en karriär i det land man nu bor. Även för dem blir språket ett redskap, eller snarare en investering, eftersom det för personer som Masoud, Ludmila och Kornelija rör sig om akademiska yrken, där de språkliga kraven verkligen är större än för exempelvis Luigi och Pierre. Det räcker dock inte, utan man vill också låta som en målspråkstalare. Därför vill jag nog säga att deras motivation inte bara är instrumentell utan i hög grad även *integrativ*, den andra motivationstyp som Gardner & Lambert urskilt. Med en sådan inställning lär man sig ett språk för att

man önskar identifiera sig med landets invånare och bli en del i gruppen. Masoud ger ett utmärkt exempel på sin integrativa profil och sin höga målsättning då han säger att: "Jag kan säga att jag har lärt språket när jag skrattar med andra när dom skrattar och jag gråter när dom andra gråter." Oavsett fördelningen så kan man konstatera att både språktänjaren och språkbytaren finns bland "infödda" danskar och svenskar i regionen, vilket samtalen med "infödingarna" Else och Lars har bekräftat (Börestam 2008:55–75). De har dock inte fått figurera här. Vi ska också komma ihåg att min studie gäller återkommande, nära nog permanent kontakt, och här är semikommunikationen bara en av de valmöjligheter som blir aktuella. Två forskare som bägge diskuterat integrationsprocessen i Öresund ur språkligt perspektiv är Teleman (2001) och Gregersen (2003) och de skisserar ett scenario där två ytterligheter kan tänkas, nämligen språklig sammansmältning mellan danska-svenska och större tvåspråkighet i området. Här tangeras på sätt och vis min indelning i språkbytare och språktänjare, och jag kan inte se annat än att ytterligheterna fortsatt kan existera sida vid sida. Särskilt spännande är det att följa vad som händer i utbildningsmässigt hänseende. Vid Lunds universitet har man fullt upp med alla studenter som vill lära sig danska, och för danska barn i Sverige finns det numera, förutom modersmålsundervisning, vissa möjligheter att gå i tvåspråkig klass (se.oresundsbron.com/download/354).

Slutligen vill jag återvända till en av formuleringarna jag tidigare använt i texten, och det är föreställningen att jag studerat personer vilka blivit integrerade i en dansk-svensk språkgemenskap *mot alla odds*. Är då oddsen så dåliga som undersökningen från 2005 låter påskina? Jag tror det inte, och jag menar att under de förutsättningar som här gällde har också andraspråkstalaren en chans. Kontakt ger inlärningsmöjligheter, och man har redan klarat av att som vuxen lära sig ett nytt språk. Dessutom är man van att använda sitt andraspråk under betingelser som kanske inte alltför mycket skiljer sig från grannspråkskommunikationen. Tack vare, och inte trots, att man är andraspråkstalare är man bättre rustad för grannspråkskontakten än vad många skulle tro.

Litteratur

Anderson, Benedict, 1991: *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. 2nd rev. edition. London and New York

Bø, Inge, 1978: *Ungdom og naboland. En undersøkelse av skolens og fjernsynets betydning for nabo-språkforståelsen*. (Rogalandsforskning 4.) Stavanger

- Börestam Uhlmann, Ulla, 1994: *Skandinaver samtalar. Språkliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 38.) Uppsala
- Börestam, Ulla, 2008: *Samma skjorta – olika knappar. Icke-nordiska invandrarers erfarenheter av dansk-svensk språkgemenskap i Öresundsregionen*. (TemaNord 2008:535.) Köpenhamn
- Coupland, Nikolas, Wiemann, John M. & Giles, Howard, 1991: Talk as “problem” and communication as “miscommunication”. An integrative analysis. I: Coupland, N., Giles, H. & Wiemann, J.M. (eds.), “*Miscommunication and problematic talk*”. Newbury Park, Ca. m.fl., s. 1-17
- Dahlstedt, Karl-Hampus, 1980: Den språkliga situationen i Norden. I: *Språken i vårt språk*. Språkstudier samlade av Inge Jonsson och utgivna av Svenska Akademien 1980. Stockholm, s. 102-118
- Delsing, Lars-Olof & Lundin Åkesson, Katarina, 2005: *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, norska och svenska*. (TemaNord 2005:573.) Köpenhamn
- Fishman, Joshua A., 1971: The sociology of language: An interdisciplinary social science approach to language in society. I: Fishman, J.A. (ed.), *Advances in the sociology of language. Vol. 1. Basic concepts, theories and problems: Alternative approaches*. The Hague, s. 217-404
- Gardner Robert C. & Lambert, Wallace, 1972: *Attitudes and Motivation in Second language learning*. Rowley, Mass
- Gregersen, Frans, 2003: *Factors influencing the linguistic development in the Øresund region*. International Journal of the Sociology of Language 159, s. 139-152
- Hammarberg, Björn, 2004: Teoretiska ramar för andraspråksforskning. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund, s. 25-78
- Haugen, Einar, 1972: Semicommunication: The language gap in Scandinavia. I: *The ecology of language. Essays by Einar Haugen*. Selected and introduced by Anwar S. Dil. Stanford, Ca. [Tidigast tryckt 1966.], s. 215-236

- Karker, Allan, 1976: *Nordisk retskrivning – den ideale fordring*. I: Språk i Norden 1976. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 58.), s. 39-84
- Le Page, Robert B. & Tabouret-Keller, Andrée, 1985: *Acts of identity. Creole-based approaches to language and ethnicity*. Cambridge m.fl.
- Maurud, Øivind, 1976: *Nabospråksförståelse i Skandinavien. En undersøkelse om gjensidig forståelse av tale- og skriftspråk i Danmark, Norge og Sverige*. (Nordisk utredningsserie 13.) Nordiska rådet. Stockholm
- Norton, Bonny, 2000: *Identity and Language learning. Gender, Ethnicity and Educational change*. (Language in social life series). Longman. London m.fl.
- Teleman, Ulf, 2001: Öresundsspråk? E som Erik H som 70. I: *Sproglige åbninger. Festskrift til Erik Hansen*. Köpenhamn

Summary

This study deals with non-Nordic immigrants who move from Denmark to Sweden or the other way around and how they handle the language problems. Danish and Swedish are so similar that they might be considered as varieties of the same language, and they are mutually understandable, even though this understanding varies a lot in real life. *Semi-communication* is the term coined by Einar Haugen, and the languages are referred to as *neighbour languages* to each other. In the area near the bridge between Copenhagen in Denmark and Malmö in Sweden the mobility is high, and the contact increases the understanding.

The study builds on interviews with 10 immigrants, some of them having immigrated more than 20 years ago, some more recently. They have all acquired Danish or Swedish as a second language as grown-ups. Their conditions to manage the language therefore seem worse than that of native Danes or Swedes moving to the neighbour country. However, it seems that these immigrants mostly manage the situation. They are motivated; they need to communicate at work or in everyday life. There are two strategies. One is to become a *language-stretcher*, the other to become *language-shifter*. Language-stretchers stretch and bend the first Scandinavian language they have learnt in order to adjust it to the new Scandinavian language they meet. They are not worried about language correctness, nor afraid of mixing languages. They are satisfied if the communication functions. Language-shifters on the other hand strive to master the new Scandinavian language, sometimes abandoning the first language or keeping

them separated and avoid mixing them up. They value linguistic correctness and they want to integrate.

Finally the author argues that the odds maybe better for these immigrants than what is usually claimed. They are experienced learners having already learnt one language as a second language as a grown-up, another second language is no big obstacle, and they are used to using their first second-language under conditions that do not differ much from the new conditions meeting people speaking a neighbour language.